

*Когутич Т. Т.,
доцент кафедри кримінального процесу
і криміналістики Львівського національного
університету імені Івана Франка,
кандидат юридичних наук*

КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ УСУНЕННЯ ПРОТИРІЧ У ДОКАЗАХ ПІД ЧАС РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ У СУДІ

Постановка проблеми у її загальному вигляді та наводити її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями визначена автором¹ і дана стаття є логічним продовженням попередніх наукових пошуків.

Важливою умовою правильного вирішення кримінальної справи є перевірка достовірності зібраних доказів шляхом їхнього зіставлення, усунення можливих протиріч між ними, але у будь-якому разі – це потреба в з'ясуванні причин цих протиріч.

Положення ч. 2 ст. 327 КПК про те, що обвинувальний вирок ухвалюється лише за умови, якщо в ході судового розгляду винуватість підсудного у вчиненні злочину доведена, зокрема, означає, що досліджені в судовому засіданні докази повинні у своїй сукупності однозначно свідчити про винність підсудного, повинні, так би мовити, “гармоніювати”, підтверджувати, доповнювати один одного.

Якщо ж той чи інший доказ випадає із загального ланцюга, суперечить іншим доказам, якщо про одні й ті ж істотні обставини в різних матеріалах справи міститься різна, часом взаємозаперечлива інформація – це означає, що один із доказів, а можливо і усі вони, недостовірні: помилкові, неправдиві або неправильно були сприйняті й оцінені слідчим, прокурором, судом.

За наявності не усунутих протиріч у доказах не може бути ухвалений обвинувальний вирок. Відповідно до ч. 1 ст. 334 КПК в обвинувальному вирокі повинні бути наведені докази, на яких ґрунтуються висновки суду і мотиви, за яких суд відкинув інші докази. Якщо це не зроблено, тим більше якщо судом не з'ясовані причини протиріч у доказах і їх не пояснено, вирок згідно з ч. 1 ст. 369 КПК підлягає скасуванню.

Зазначені положення зберігаються й у проектах КПК². Одна з необхідних умов виконання вимог закону про повне і всебічне дослідження обставин справи — перевірка, першочергово криміналістичними засобами, так званих, негативних обставин, тобто реальних явищ – відображень супутніх розслідуваній події процесів, наслідки яких не узгоджуються з версією обвинувачення, суперечать (принаймні, на перший погляд) іншим фактам, що вже попередньо оцінені як встановлені.

У реальному житті, на практиці, коли в слідчого, прокурора, судді вже склалася певна позиція про доведеність чи недоведеність обвинувачення в цілому чи окремих інкримінованих обвинуваченому обставин, вимога перевірки фактів, що суперечать цьому уявленню,

¹ Когутич І.І. Криміналістичні аспекти судового дослідження доказів, зібраних на стадії досудового розслідування. // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2003. – № 2(6). – С. 141-146.

² Проект КПК України, внесений до Верховної Ради України народними депутатами України Г.А. Васильєвим, В.Р. Мойсиком, О.М. Бандуркою, І.В. Вернидубовим, С.Б. Гавришем, С.А. Івановим, Ю.А. Кармазіним, С.В. Ківаловим та ін.; Проект КПК України (23.06.2001р.), внесений народними депутатами України І.Г. Біласом, О.М. Бандуркою, О.Ю. Данильчуком, С.А. Івановим, М.О. Кушніровим, О.І. Лісогорським, В.І. Мазуренком, П.В. Мельником, М.Я. Ратушним, С.В. Шевчуком; Проект КПК України, розроблений робочою групою Кабінету Міністрів України. – К., 2001.

психологічно сприймається часом як непотрібне ускладнення в роботі, як створення зайвих труднощів. Юристи іноді виходять (свідомо чи несвідомо) з того, що в подібних випадках можна покласти на своє внутрішнє переконання, інтуїцію і відкинути, проігнорувати те, що не вписується у вже створену в розумі картину злочину. Це глибоко помилковий підхід. Насправді увага до негативних обставин, до доказів котрими вони підтверджуються, має винятково важливе значення. Перевірка таких доказів поглиблює процес усебічного дослідження обставин справи, стимулює активну діяльність слідчого, обвинувача, захисника, судді (суддів); охороняє від поверхневого підходу, однобічності, упередженості. Своєчасне виявлення і дослідження “проти доказів”, з’ясування їхньої дійсності, їх справжнього значення – усе це дає можливість, так би мовити, перевірити версію обвинувачення на міцність, породжує (у випадку підтвердження) переконаність у її обґрунтованості, полегшує прийняття рішень суддями, створюючи в них упевненість у тім, що не залишено без уваги жоден з доказів, який міг би спростувати обвинувачення.

На це більше ста років тому звернув увагу один із піонерів криміналістики Г. Гросс. Говорячи, наприклад, про огляд місця злочину, Г. Гросс зазначав, що в протоколі цієї слідчої дії необхідно відобразити не тільки всі місця, де були знайдені сліди злочину, але і ті, де вони “могли б бути, але чомусь не були знайдені”. “Окрім цього варто звертати увагу, – продовжує Г. Гросс, – і на негативні дані, тому, що з одного боку вони можуть сприяти одержанню позитивних даних, а з іншого – заспокоїти у тому що і ці дані не були залишені без уваги. Коли виникає потреба, наприклад, описувати сліди крові, знайдені в кімнаті убитого, то недостатньо тільки перерахування їх, потрібно також зазначити, що, наприклад, в умивальнику не виявлено води з домішками крові, що не знайдено відбитків від забруднених кров’ю рук. Якщо, скажімо, був зроблений безуспішний пошук компрометуючих документів, то в протоколі необхідно точно вказати, що в грубці не було попелу від згорілого паперу”³.

Уважно прочитавши і вдумавшись у ці рядки, кожний, хто коли-небудь розслідував чи розглядав кримінальну справу або готує себе до цієї діяльності, зрозуміє, яке значення можуть набути в майбутньому ті дані, про які пише Г. Гросс.

Завдяки кінематографу й літературі працівники слідства набули рис і характеристик людини, якій властиві сумніви. Однак це не та людина, котра постійно перебуває в стані невпевненості, який А.Ф.Коні йменував “лінню розуму”. Дієвий сумнів стимулює ретельну перевірку зібраних і пошук нових доказів, сприяє відшукуванню істини. “Сумнів зобов’язує слідчого до подальшого розслідування. Сумнів слідчого – обов’язковий психологічний місток у переконаність, упевненість, без якої неможлива оцінка доказів”⁴.

Такий сумнів на певних проміжних етапах дослідження й оцінки доказів, безумовно, повинен бути властивий також обвинувачу і суддям.

На практиці доволі часто виникають ситуації, пов’язані з впізнаванням підозрюваного, який не має певних ознак, названих упізнаючою особою як важливих для цього процесу (зокрема, наприклад, не встановлено, чи є у впізнаваної особи предмети одягу, зазначені впізнаючим, чи ні тощо?). Сумніви, що з’являються в зв’язку з цим, повинні з’ясуватися ще на досудовому слідстві, а суд зобов’язаний перевірити, чи це зроблено.

Ось характерний приклад, описаний свого часу у спеціальній літературі.

За підозрою в звалтуванні двох малолітніх дівчат був затриманий водій автомашини. Потерпілі впізнали і його, і автомобіль, на якому, за їхніми словами, приїжджав гвалтівник.

³ Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. – СПб, 1908. – С. 166.

⁴ Шахриманьян И.К. Общая психологическая характеристика деятельности советского следователя. // Правоведение. – 1965. – № 2. – С. 147–148.

Упізнання було досить упевненим. Не сходилася тільки одна деталь: у затриманого, незважаючи на всі пошуки, не було знайдено бежевих штанів, у які, як упевнено заявляли обидві потерпілі, був одягнутий злочинець. “Зрозуміло, легко було спокуситись поясненням відсутності таких штанів їхнім прихованням поза межами помешкання затриманого чи знищенням або, нарешті, помилкою потерпілих, що спостерігали злочинця в умовах недостатньої видимості у поєднанні зі станом сильного переляку, – писав автор статті, у якій було наведено цей приклад, – але слідчий не піддався спокусі”⁵. І його наполегливість призвела до позитивного результату: було встановлено справжнього злочинця, зовні дуже схожого на попередньо запідозреного, який мав таку ж автомашину, а головне, – одяг, про який заявляли потерпілі.

Неважко уявити, як складно було б встановити істину, якби слідчий не виявив такої об’єктивності і наполегливості, і завчасно повірив би у непогрішність своєї версії, і якби цим же шляхом пішли обвинувач і судді.

На жаль, так буває й під час судового розгляду в кримінальних справах.

Судова практика засвідчує, що однією з головних причин помилок під час кримінального судочинства була саме неухважність до обставин, що не укладаються у версію обвинувачення, ігнорування фактів, що суперечать цій версії.

Криміналістичною наукою та судовою практикою напрацьовано комплекс способів, які в багатьох випадках сприяють усуненню в судовому розгляді протиріч між доказами чи, принаймні, з’ясуванню їхніх причин. Насамперед, це ретельне дослідження раніше зібраної досудовим слідством і судом доказової інформації як щодо кожного доказу окремо (у першу чергу тих, які не узгоджуються з більшістю інших, чи внутрішньо суперечливих), так і всіх їх у сукупності.

Вирішальне значення тут має з’ясування таких питань:

1. Чи немає обставин, що породжують сумнів у достовірності того чи іншого доказу (йдеться, головню, про показання осіб, допитаних у справі);

- чи дотримані процесуальні форми і правила допиту, зокрема вимоги про участь у передбачених законом випадках захисника на допитах підозрюваного і обвинуваченого; про присутність педагога, батьків чи інших законних представників на допиті свідка, який не досягнув 14-ти чи 16-ти років (ст. 169 і 307 КПК); про участь понятих у відповідних слідчих діях тощо. Недотримання встановлених законом вимог може не тільки породити сумнів щодо достовірності доказу, але і стати причиною до визнання його таким, що не має юридичної сили, оскільки був отриманий з порушенням закону;

- чи немає об’єктивних чи суб’єктивних обставин, що могли б перешкодити допитуваному належно сприйняти навколишні факти минулої злочинної події, зберегти в пам’яті і дати про них повні, відповідні дійсності показання. Мова йде, наприклад, про ті випадки, коли свідок спостерігав перебіг події в умовах поганої видимості (у темряві чи за наявності перешкод), швидкоплинності і незвичності події (зіткнення автомашин); чи якщо допитувана особа страждає дефектами зору, слуху, перебувала в обумовленому злочином стресовому стані і т. ін.;

- чи є підстави припускати необ’єктивність допитуваної особи, можливість дачі нею неправдивих показань (які, скажімо, взаємини свідка з підсудним і потерпілим?) тощо.

2. Чи є в показаннях потерпілого, підсудного, свідка, у висновку експерта протиріччя, неточності, прогалини; як розвивалися, змінювалися ці показання чи висновки впродовж усього досудового розслідування і судового розгляду.

3. У чому саме показання, даної особи чи інший доказ суперечить іншим зібраним у справі доказам.

⁵ Селиванов Н.А. Противодоказательства в уголовных делах // Соц.законность. – 1987. – № 8. – С. 54–56.

Основні засоби з'ясування зазначених питань: ретельний допит потерпілого, підсудного, свідка, експерта; зіставлення між собою показань однієї й тієї ж особи, які були дані на різних етапах провадження у справі; зіставлення показань з іншими доказами (очна ставка; перехресний допит; пред'явлення допитуваним речових доказів, документів і т.п.).

Виконання зазначених слідчих дій, забезпечення їхньої ефективності щодо одержання достовірних доказів вимагають застосування відповідних тактичних прийомів, напрацьованих наукою криміналістикою і судовою практикою.

У багатьох справах таке дослідження доказів, коли воно проводиться наполегливо, ретельно, уміло, призводить до очікуваних результатів. Але часто "традиційних", так би мовити, способів перевірки доказів недостатньо, тобто їх застосовано, а чіткості у картині події немає, істотні протиріччя в зібраній інформації так і не усунуті. У таких випадках істину не вдається встановити без залучення нових доказів.

Вивчення судової практики засвідчує, що одна з основних причин неповноти судового слідства полягає в обмеженості використовуваних на цьому етапі процесуальних і тактичних засобів. Часто обвинувачі, захисники і судді намагаються з'ясувати виникаючі в подальшому розгляді питання головно, а іноді і винятково, шляхом допитів підсудних, потерпілих і свідків⁶. У багатьох випадках це дає бажаний результат. Але в складних слідчих ситуаціях, коли, наприклад, допитувані особи вже зміцнилися у своїх позиціях (незалежно від того, відповідають їх показання дійсності чи ні, а в останньому випадку — є вони помилковими чи неправдивими), подальші багаторазові і стомлюючі допити стають зайвими, безперспективними. У подібних випадках професійні учасники процесу змушені шукати вихід з таких ситуацій, думати над тим, які об'єктивні докази можна додатково залучити, щоб переконатися у достовірності або хибності припущень про обставини, що перевіряються.

Про ефективність простих, але нестандартних рішень, які можуть бути прийнятими в подібних ситуаціях, можуть свідчити наступні два приклади.

У справі про вбивство одним з доказів було те, що обвинувачений був впізнаний одним із очевидців події, який випадково опинився на місці злочину. Однак у цього свідка одна з обставин породжувала сумнів: у злочинця були вуса, а в обвинувачуваного на момент пред'явлення його для впізнання вусів не виявилось. Справа кілька разів розглядалася судом і поверталася на додаткове розслідування саме для з'ясування питання, чи були в обвинуваченого на момент вчинення злочину вуса. Допити багато чисельних родичів і знайомих обвинувачуваного чіткої відповіді на це питання не дали і породили лише нові протиріччя⁷.

Важко сказати, чим закінчилася б справа, якби наступний слідчий, якому вона було передана провадженням, не відмовився б від продовження допитів і не застосував би дещо несподіваний прийом: зробив виїмку сімейних фотоальбомів обвинувачуваного і знайшов у них кілька фотографій, де той зображений з вусами.

У іншій справі, також про вбивство, важливу роль відіграло з'ясування питання про те, чи був знайомий з потерпілим один із підозрюваних. Останній це заперечував. Слідчий звернув увагу на вилучену в підозрюваного електронну записну книжку і направив її в інформаційно-аналітичний центр. Вилучена з цього приладу інформація незаперечно підтвердила факт про тісні зв'язки між підозрюваним і вбитим⁸.

⁶ Іноді така позиція знаходить висвітлення у теорії. Так, С.К. Пітерцев і А.О. Степанов пишуть: "Допит у суді — це майже єдиний засіб дослідження злочину" (Пітерцев С.К., Степанов А.А. Тактика допроса в суде. — СПб., 1997. — С. 12).

⁷ Це цілком природно, оскільки для більшості допитуваних було вже відомо і зрозуміло, що від того, були в минулому в обвинуваченого вуса чи ні, значною мірою залежить питання про його винуватість.

⁸ Григорьев М. Электронная записная книжка — еще один источник информации // Законность. — 1999. — № 9. — С. 39.

Обидва приклади з діяльності слідчих. Але, так чи інакше, вони демонструють широкі можливості творчого пошуку в методах дослідження доказів, що також має важливе значення для сторін і суду.

Дані, необхідні для з'ясування достовірності доказів, що підлягають перевірці, можуть міститися й у зібраній вже інформації. Але вони, так би мовити, не лежать на поверхні, їх потрібно відшукувати серед матеріалів об'ємної, часом багатотомної справи.

К. – лікар, завідувач хірургічного відділення лікарні, був засуджений за співучасть в убивстві. Його було визнано винним у тому, що своїми порадами громадяниці В. сприяв вбивству нею свого чоловіка та свекра шляхом отруєння барбамілом, розчиненим у горілці. Обвинувачення ґрунтувалося в основному на показаннях В. Виходячи з її пояснень суд зробив висновок, що тільки за допомогою К. підсудна довідалася про отруюючі властивості барбамілу, посилені в суміші з алкоголем.

Однак правдивість показань В. у дечому породжувала сумнів (К. категорично заперечував жодну причетність до вбивства). Важливе значення мала така обставина, на яку суд не звернув увагу: як встановлено у справі, В. свого часу навчалася у медичному училищі, а потім у медичному інституті. Згодом була відрахована з вищого навчального закладу, і на той момент ще не вивчала дію снотворних препаратів. Однак розслідуванням з'ясовано, що В., незадовго до вбивства придбала два підручники судової медицини, у яких була вся цікавляча її інформація. Більше того, після отруєння обидві книги вона сховала в знайомих. У ході перевірки справи, уважно зіставивши всі ці дані з поясненнями В., було зроблено висновок, що для отруєння чоловіка і свекра їй зовсім не були потрібні поради К. Через відсутність інших доказів причетності К. до злочину, вища судова інстанція скасувала вирок і припинила справу провадженням щодо нього.

У ході розгляду справи щодо А., який обвинувачувався в убивстві К-на і замаху на вбивство Т., важливого значення набула перевірка й оцінка пояснень підсудного про те, що він захищався від групового нападу потерпілих. Більше того, К-н був озброєний горловиною від розбитої пляшки. Т. це заперечував. Однак оглядом місця події дійсно було знайдено такий предмет, що підтверджувало показання А.

Доволі часто сприяє належному проведенню допитів потерпілих, підсудних, свідків використання різних схем, планів, фотографій, відеозаписів, макетів та інших подібних відображень місця події. Це, по-перше, допомагає допитуваному (зрозуміло, якщо він прагне розповісти правду) зорієнтуватися на місцевості чи в приміщенні і правильно описати події, очевидцем чи учасником яких він був. По-друге, такий прийом дозволяє сторонам і суддям більш наочно сприйняти інформацію про обстановку й обставини, що мали місце.

Часто буває й так, що учасникам процесу, з тим щоб усвідомити ці обставини, дати правильну оцінку версії підсудного, показанням потерпілих і свідків, необхідно безпосередньо оглянути місце події. Тим більше, що відповідно до вимог ст. 315 КПК у ході проведення судового огляду приміщення чи місцевості обов'язково повинні бути присутні сторони, а коли цього вимагають обставини справи, то й свідки, експерт. Підсудному, свідкам, потерпілому та експертам можуть бути поставлені у зв'язку з оглядом запитання. А вони, у свою чергу, мають право звертати увагу суду на все те, що, на їх думку, може сприяти з'ясуванню обставин справи.

Такий огляд може істотно сприяти перевірці, уточненню показань, усуненню наявних протиріч. І навпаки, ігнорування подібної можливості звужує коло інформації, необхідної для вирішення справи, збільшує ймовірність судової помилки.

Важливе значення для перевірки достовірності показань допитуваних осіб і усунення протиріч між ними може мати відтворення обстановки і обставин події, метою якої є

встановлення нових фактичних даних, уточнення маршруту і місця, де відбувалися дії, що перевіряються, а також для підтвердження чи спростування достовірності показань шляхом їх зіставлення з обстановкою події.

Без перебільшення можна сказати, що в судовій практиці відтворення обстановки і обставин події застосовується не часто, якщо не сказати, що майже не застосовується. На виправдання такого ставлення до цієї слідчої дії часом робляться посилення на якісь нібито нездоланні труднощі її виконання в умовах судового розгляду кримінальних справ. Практика, однак, засвідчує, що за винятком окремих випадків, коли відтворення обстановки і обставин події реально вимагає значних витрат часу, дійсно недоступної для суду особливо складної підготовки, ця слідча дія в умовах судового розгляду цілком можлива і може сприяти досягненню для справи істотних результатів.

В одній із справ обвинувачення у хуліганстві і заподіянні тяжких тілесних ушкоджень ґрунтувалися, в основному, на впізнанні обвинувачуваного потерпілим. Було встановлено, що події відбувалися в нічний час у неосвітленому місці. На питання про те, як за таких умов вдалось розгледіти обличчя злочинця, потерпілий відповів, що зробив це за допомогою світла з сірника, від якого той припалавав. Виконаний у ході судового розгляду нескладний експеримент у рамках відтворення обстановки і обставин події продемонстрував, що риси особи людини, що припалає в темряві від сірника так, як це, відповідно до показань потерпілого, робив нападаючий, спотворюються настільки, що потерпілий не зміг впізнати навіть добре знайому йому особу.

Ефективним засобом усунення протиріч у доказах може слугувати судова експертиза. За наявності різних версій щодо одних і тих самих подій, обставин перед експертами може бути поставлене питання про оцінку кожного з варіантів, виходячи із володіння ними відповідними спеціальними знаннями: чи могли досліджувані події відбутися так, як про це зафіксовано, наприклад, у показаннях потерпілого, підсудного, свідка. Так, у справах про зіткнення автомобілів, в якій кожний з водіїв відстоє свою версію щодо причин аварії, експерт у багатьох випадках, за умови точного встановлення вихідних даних, може визначити, чи відповідають об'єктивним технічним даним пояснення кожного з них.

Використання можливостей судової експертизи в суді вимагає знання цих можливостей професійними учасниками судового розгляду – прокурорами, адвокатами, суддями. Першочергово, необхідні відомості про це юристи одержують під час навчання у закладах освіти. Однак набуті знання вимагають постійного відновлення, оскільки з розвитком науки можливості експертних досліджень постійно розширюються. Прикладом може служити удосконалювання методів дослідження слідів крові. Якщо у недавньому минулому експерти могли лише визначити, чи є в дійсності виявлені сліди слідами крові, то поступово вони навчилися установлювати: кому належить кров – людині чи тварині; групову приналежність, а також ряд інших показників крові, виявленої в слідах, із кров'ю, наприклад, підозрюваного; чи належить кров дорослому чи дитині, чоловіку чи жінці; з якої частини тіла походить кров і т. п.

Дійсно революційним і неабияким перспективним як для криміналістики є метод генотипоскопії (його ще називають методом генної ідентифікації). Цей метод ґрунтується на тому, що кожна людина володіє специфічними, тільки їй властивими і такими, що не змінюються протягом життя, ознаками: відповідною характеристикою ДНК – дезоксирибонуклеїновою кислотою (подібність може бути тільки в одно яйцевих близнюків). ДНК міститься в кожній клітині людського організму, вона може бути виявлена в залишених злочинцем на місці злочину, одязі чи тілі жертви слідах крові, спермі, волосинах, шматочках шкіри. Порівняння виявлених слідів з біологічними виділеннями запідозреної особи дозволяє з вірогідністю підтвердити чи

спростувати причетність її до злочину (хоча, звичайно, сам собою цей факт ще є недостатнім для висновку про винуватість людини).

Наука і далі, безсумнівно, буде розвиватися, що приведе і до подальшого розширення можливостей експертизи. Тому перед системою підвищення юридичної кваліфікації працівників суду і правоохоронних органів повсякденно стоїть завдання постійного відновлення їх знань у цій сфері. У першу чергу це залежить безпосередньо від самих практиків, від того, наскільки уважно вони знайомляться з новинками спеціальної літератури, консультуються з фахівцями і т.п.

*Стаття рекомендована для друку кафедрою кримінального процесу
і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка
(протокол № 1 від 28 серпня 2003 р.)*

Кравчук С.Й.,

*доцент кафедри права Хмельницького
державного університету,
кандидат юридичних наук*

Кравчук О.С.,

*інженер-програміст приватної фірми
“Система” (м. Хмельницький)*

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В СФЕРІ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ЕЛЕКТРОННО-ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ СИСТЕМ

В останні роки відмічається тенденція негативного впливу інформаційних технологій на діяльність окремих економічних суб'єктів та органів влади і управління. Ця проблема є досить актуальною і в останні роки розроблялась багатьма науковцями України та Росії. Зокрема, проблеми злочинності в сфері експлуатації електронно-обчислювальних систем опрацьовувались на теоретичному ґрунті В.О. Голубєвим, А.А. Барановим, П.Д. Біленчуком, М.А. Зубанем та іншими вченими.

Порівняльний аналіз зарубіжної та вітчизняної практики інформатизації свідчить, що комп'ютерна злочинність несе в собі низку суспільно небезпечних проблем. За повідомленнями засобів масової інформації, тільки в США економічні збитки від комп'ютерних правопорушень складають щорічно близько 100 млрд. дол. США. У Франції тільки втрати банків досягають 1 млрд. франків на рік і кількість подібних злочинів збільшується на 30-40% щорічно. У Німеччині “комп'ютерна мафія” викрадає на рік близько 4 млрд. марок. У Великобританії лише асоціація страхових компаній несе збитки на суму понад 1 млрд. фунтів стерлінгів на рік [5, 85-86].

В той же час, на сьогодні проблеми протидії злочинності у сфері інформаційних технологій потребують досконалого законодавчого врегулювання.

В той же час, по мірі інформатизації в Україні найближчим часом може значно зрости кількість злочинів, вчинених із застосуванням комп'ютерних технологій. Виходячи із тенденцій до зростання таких злочинів, фахівцями прогнозується нанесення Україні економічних збитків на суму близько 10 млрд.грн. щорічно.